

L'atenció a la diversitat. El model ètic de l'escola inclusiva i orientadora

Jordi Carmona

Mestre

Mercè Olivé

Mestra

Resum

L'atenció a la diversitat. El model ètic de l'escola inclusiva i orientadora

Parlar d'atenció a la diversitat a l'escola ordinària i a l'escola especial ja és cosa del passat. Fins i tot parlar d'escola inclusiva: perquè una escola és inclusiva o és injusta. I una escola injusta no té raó d'existir. Es fan necessaris canvis, urgents en alguns casos...molt urgents, en la concepció general de l'escola, de la seva organització i del que és educar. En definitiva, és imprescindible basar-nos en el respecte per l'infant i l'adolescent, siguin quines siguin les seves característiques. Vetllar pels seus drets a l'accés universal a la formació i educació entre iguals, on cadascú és diferent, i ser capaç de desenvolupar-se i formar part d'una societat que és única per a tots. Formar persones aptes per la vida en una societat justa, una societat que no només faci de contenció, sinó que sigui capaç d'abraçar tothom. No hi ha un altre camí si no es vol caure en l'exclusió. L'escola inclusiva és un dret, un ecosistema del que tothom en parla i del que sobretot hi entenen els mestres. Aquí també cal ser exigent. Els mestres han de ser bons professionals. Han de garantir la presència, la participació i el progrés de tots els seus alumnes, de tots! Aquí radica l'essència de l'escola per a tothom. I amb això no s'hi juga. La formació inicial i la sensibilitat del mestre és fonamental. El canvi ha d'arribar també a les escoles i facultats de formació del professorat. En definitiva, calen bons mestres, en una escola ben preparada.

Paraules clau: Atenció a la diversitat, inclusió, escola inclusiva.

Abstract

Attention to diversity. The ethical model of the inclusive and guidance-oriented school

Talking about education quality, equity of opportunities, inclusion and no discrimination is already something from the past. Even talking about inclusive schools: because a school is inclusive or it is unfair. Unfair schools must not exist. Changes are necessary and urgent changes are required today. We must change the general conception of the school, its organization and what education means. It is essential to rely on respect for children and adolescents, whatever their characteristics are. We have to ensure their rights to universal access to peer education programmes. We are all diverse and our society is unique for everyone. We have to give students equal educational opportunities in a society capable of including and embracing families and communities. There is no other way if we do not want to fall into exclusion. Inclusive schools are a right and teachers must be good professionals. They have to be culturally competent to create a supportive environment and prepare all students for their responsibilities in an interdependent world. Changes must also reach schools and teacher training universities. In conclusion, good teachers are needed in well-prepared schools.

Keywords: Attention to diversity, inclusion, inclusive school.

L'escola preparada és l'escola justa

Parlar d'atenció a la diversitat a l'escola ordinària i a l'escola especial ja és cosa del passat. Fins i tot parlar d'escola inclusiva: perquè una escola és inclusiva o és injusta. I una escola injusta no té raó d'existir.

Es fan necessaris canvis, urgents en alguns casos...molt urgents, en la concepció general de l'escola, de la seva organització i del que és educar. En definitiva, és imprescindible basar-nos en el respecte per l'infant i l'adolescent, siguin quines siguin les seves característiques. Vetllar pels seus drets a l'accés universal a la formació i educació entre iguals, que són diferents, i ser capaç de desenvolupar-se i formar part d'una societat que és única per a tots.

Formar persones aptes per la vida en una societat justa, una societat que no només faci de contenció, sinó que sigui capaç d'abraçar tothom. No hi ha un altre camí si no es vol caure en l'exclusió. L'escola inclusiva és un dret, un ecosistema del que tothom en parla i del que sobretot hi entenen els mestres. Aquí també cal ser exigent. Els mestres han de ser bons professionals. Han de garantir la presència, la participació i el progrés de tots els seus alumnes, de tots! Aquí radica l'essència de l'escola per a tothom. I amb això no s'hi juga. La formació inicial i la sensibilitat del mestre és fonamental. El canvi ha d'arribar també a les escoles i facultats de formació del professorat. En definitiva, calen bons mestres, en una escola ben preparada.

De què parlem quan parlem d'inclusió? Parlem de l'escola que acull tot l'alumnat (Arnaiz, 2003), sense cap exclusió, tant pel que fa a la presència, a la participació i al progrés de cadascuna de les persones. I en aquest punt s'escau recordar també que la inclusió ha de contemplar també l'exclusió social i la segregació escolar que el recent "*Pacte contra la segregació escolar a Catalunya*"[1] ha posat de manifest com un dels aspectes clau per assolir l'èxit educatiu al nostre País. Per tant, quan parlem d'escola inclusiva ens referim a aquesta escola per tothom, sense exclusions de cap tipus, amb una mirada àmplia, àvida per donar resposta als reptes i problemes de la nostra societat del segle XXI. Una escola per sobre de tot ètica.

Els recursos han d'acompanyar cadascú segons les seves necessitats. Es fa necessari doncs traspasar els recursos de l'escola especial a les escoles ordinàries també, entenent que l'escola especial té un paper important d'acompanyament i de referent, que atén aquelles persones que no poden treure profit en l'escola ordinària. Ens trobem aquí en un dels coll d'ampolla de la presa de decisions: quan una escola ordinària no pot donar cabuda a un alumne amb necessitats educatives especials? Doncs quan aquest alumne no en traurà cap profit de la seva inclusió ordinària. I això es dona en casos molt extrems, bàsicament allà on la comunicació entre iguals, les emocions, els sentiments i la informació és pràcticament nul·la. Per això l'aposta de les escoles ordinàries ha de ser d'un compromís complert, les conegudes "compartides" no ajuden a

la inclusió, en posar el pes de la mateixa en els aprenentatges adquirits en l'escola d'educació especial. Entrem doncs en l'essència del tema ja que, arribats a aquest punt, la mirada que han de tenir mestres, educadors, famílies i alumnes és clau. Les persones aprenem en contextos de socialització: l'escola és l'espai social d'aprenentatge. Per tant, és el context social (Casanova, 2011) el que afavoreix la inclusió, no l'espai dels aprenentatges d'aula només. S'aprèn en els jardins, en els patis, els passadissos, en les sortides, en el temps de lleure i en tots aquells espais d'una escola susceptibles de donar formació. La secretaria, la cuina, el manteniment, la jardineria, la interacció permanent entre iguals, la biblioteca, els diferents serveis de l'escola... són recursos que aporten eines d'una gran vàlua per aquesta inclusió plena. I que poc utilitzats són a les escoles, quan concernim tots els aprenentatges i la vida social només a l'aula.

Un altre paper fonamental el juga el mestre. Tots els mestres, coordinats pel tutor, han de conèixer i saber sobre tota la diversitat dels seus grups. És el tutor el centre de tota l'atenció individualitzada als alumnes i en aquest sentit coordina la resta de companys del claustre i els serveis especialitzats com poden ser els EAP (Equips d'Assessorament Psicopedagògic) o els departaments d'orientació en aquelles escoles que es disposi d'aquest servei. No és agosarat afirmar que tots els mestres, sense necessitat de ser-ho, han de tenir un marcat perfil psicopedagògic que s'adquireix, en la majoria dels casos, a través de formació, però per sobre de tot a partir de l'interès i la determinada vocació de mestre, de bon mestre. És a dir, repensant i reestructurant la naturalesa de la pràctica docent i fent que aquesta es recolzi especialment en els més desfavorits. D'aquesta manera, potenciant les capacitats d'aquestes persones, fent-les protagonistes de la seva pròpia història i aprenent de cadascú, tot superant aquells tics opressius que atempten contra ells i els altres col·lectius i individualitats, l'escola inclusiva esdevé de tots i és també una reformulació dels seus objectius.

L'escola preparada és aquella que lluita per assolir els objectius d'inclusió, que contrasta i valida els seus resultats, que ha d'estar engalanada, habilitada, arranjada fins i tot "endiumenjada" per atendre totes les persones. Ha de tenir avidesa per aprendre i un rumb ben clar. El nou *Decret 150/2017 del 17 d'octubre de l'atenció educativa a l'alumnat en el marc d'un sistema educatiu inclusiu*[2], publicat pel Departament d'Ensenyament, pot ajudar. Ha trigat vint anys i és millorable, però ens dona una bona visió del sistema, estructura i defineix els nivells de suport que calen als alumnes. Obre el camí de la reconversió de l'escola especial, que esdevé progressivament un centre de recursos... però atenció, les lleis queden obsoletes... i la nostra mirada hauria d'anar més enllà del decret. Es fa necessari educar en la inclusió de tots els alumnes, atendre per dalt i per sota; talent i dificultat necessiten atenció, però la mirada ha de ser per tots els alumnes. Només es pot aconseguir transformant les metodologies d'aprenentatge. I per fer-ho cal donar veu als alumnes. Els tenim però no els considerem prou. L'escola preparada fa que els alumnes se sentin escoltats. Escoltar-los ens permetrà millorar i dur a terme aquesta transformació i visualitzar el fet clau: tots som singulars. No cal dir que

la sensibilitat per acollir la diferència s'aconsegueix amb el dia a dia i en l'acompanyament per acceptar la diferència que hi ha entre tots nosaltres i alumnes i mestres tenim responsabilitat per aconseguir una societat acollidora, on tothom hi tingui cabuda i on tothom s'hi senti bé.

Canviarem l'estructura de l'escola, serem capaços de trencar barreres i estereotips?

Canviarem el fer a l'aula? Farem escoles preparades i formarem bons mestres?

Aquí estan els reptes de l'escola inclusiva, d'un món millor.

Exposem a continuació alguns dels aspectes més rellevants per assolir els objectius que hem esmentat:

Atendre la diferència en la dificultat i en l'excel·lència.

Un altre dels tòpics que trobem quan a les nostres aules abordem el tractament de la diferència és etiquetar la diversitat com la dificultat vinculada a les necessitats educatives per carències o per particularitats personals. També cal contemplar una altra diversitat: la derivada de l'excel·lència individual o col·lectiva (Pfeiffer, 2017), que també es presenta de manera natural. És encara més difícil de diagnosticar, passa quasi sempre desapercebuda, i significa una pèrdua de talent i de potencialitat que el nostre sistema educatiu no hauria de permetre's. I és que, en definitiva, l'exercici docent, en l'era de les tecnologies audiovisuals, de la informació i de la comunicació, necessita més que mai professionals observadors, oberts i plurals, capaços de distingir les necessitats específiques del seu grup i de buscar respostes autènticament efectives i afectives que garanteixin l'eficiència de la funció educativa.

El tractament de la diversitat entesa així passa d'aquesta manera a convertir-se en un procés natural inherent a l'exercici docent, en contínua transformació i evolució. En aquest escenari, el treball coordinat de tota la comunitat educativa és fonamental. I aquesta coordinació tan necessària té una peça angular: el tutor o tutora. D'aquesta manera, l'atenció a la diversitat se situa en l'àmbit de l'acció tutorial amb la mateixa naturalitat que ho poden ser les competències transversals. Aquest és un aspecte gens trivial. En la majoria de casos, la diferència i la singularitat acaben en el gabinet psicopedagògic (departaments d'orientació) (Bisquerra, 1998) on els professionals a més a més de prevenir, diagnosticar, orientar i formar, acaben assumint el paper de dinamitzadors del procés de l'aula. El alguns casos fins i tot amb intervenció directa, amb desdoblaments i grups de treball que acaben emmascarant l'autèntic i necessari treball inclusiu que mestres i tutors han de fer a l'aula.

D'aquesta manera l'escola ha de donar resposta a la diversitat dels seus alumnes a partir dels següents eixos claus:

- a) La consideració de la totalitat de l'alumnat com objectiu de la diversitat, dinsde l'àmbit del PEC (Projecte Educatiu de Centre).
- b) Les programacions ordinàries de les àrees curriculars, com a punt decisiu del tractament de la diversitat.

- c) La necessitat del treball en equip per part del professorat.
- d) L'estreta articulació dels recursos específics de caràcter compensatori dirigits a l'alumnat amb necessitats educatives, amb el conjunt d'activitats d'ensenyament/aprenentatge (mesures i suports).
- e) La composició heterogènia de grups, com a criteri d'agrupament més facilitador de l'educació de la diversitat.
- f) L'avaluació qualitativa de l'alumnat centrada en el propi procés d'aprenentatge.

La coordinació del tutor.

En un escenari ideal i de compromís, el tutor és el centre de l'atenció a la diversitat. És ell o ella el primer d'atendre la família, de conèixer els antecedents, els primers símptomes o aspectes rellevants que en l'entorn de confiança recíproca en l'àmbit de la tutoria es confien mútuament família i tutor (Sans Fitó,2010). També és el tutor/a el responsable de la detecció precoç, aspecte clau i fonamental de l'atenció a la diversitat. Aquesta detecció precoç, resultat de l'observació curosa i sistemàtica a l'aula, té el reforç del gabinet psicopedagògic dels professional dels diferents serveis d'atenció i suport (EAP, per exemple). En tot cas, l'observació sistemàtica es desprèn sempre d'un bon diagnòstic, un bon mapa de la diversitat de l'aula que ha de conèixer tot l'equip de professionals del centre (i de la família, òbviament, en el seu cas en particular).

I en aquest punt és en el qual el treball coordinat pel tutor és fonamental, ja que sobre aquest mapa de la diversitat cal que juntament amb la col·laboració de l'equip psicopedagògic s'estableixin les estratègies de treball a l'aula per tractar la diversitat, fonamentades en determinar els objectius competencials i l'avaluació per cada alumne i per cada competència, que s'aplicaran després a les diferents àrees.

El seguiment d'aquestes estratègies, l'aplicació i especialment l'avaluació de les competències són tasques fonamentals de l'acció tutorial que es reforcen sempre amb l'assessorament i la formació per part del gabinet psicopedagògic.

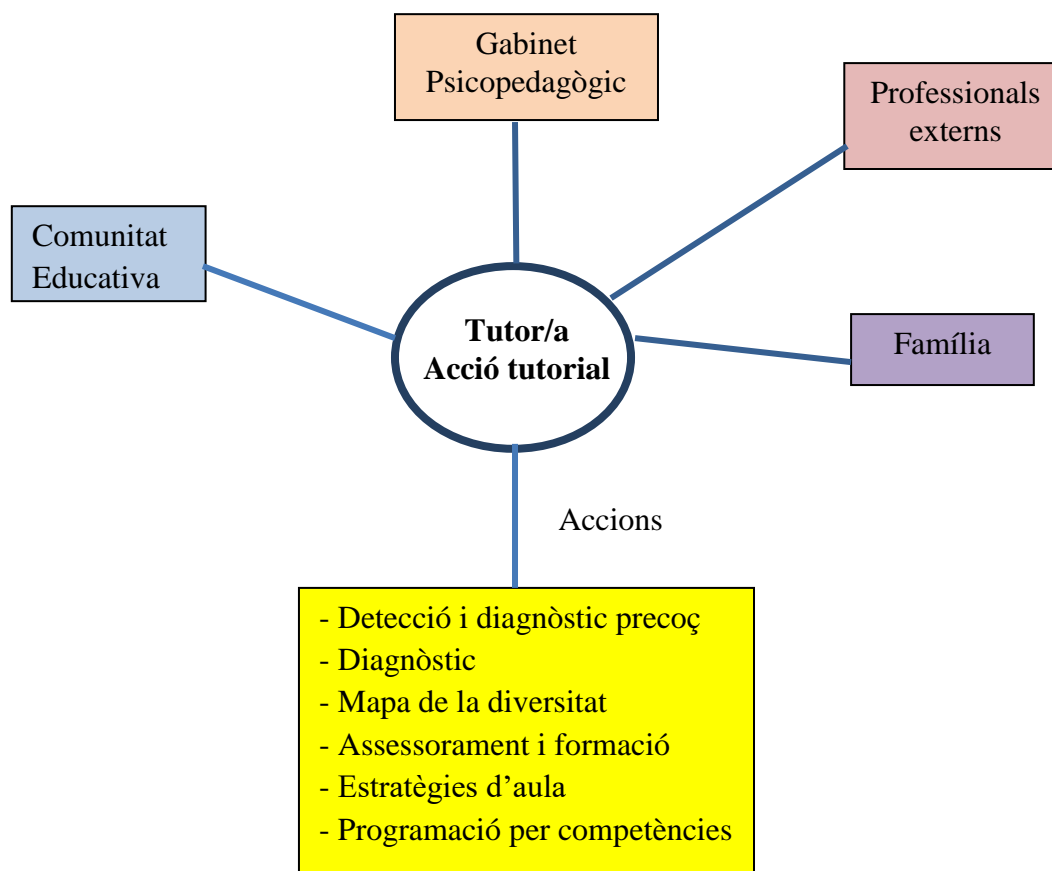

Figura 1: Atenció a la diversitat dels alumnes

La coordinació del tutor també és clau pel que fa a la planificació i seguiment que es pot dur a terme amb altres professionals com ara mestres de suport extraescolar, tractaments de l'àmbit logopèdic o psicològic, externs a l'escola.

Estratègies d'aula.

En la línia del que s'ha exposat fins el moment, si enfoquem la diversitat com una diferència motivadora i necessària, on del que es tracta és de donar resposta a la diferència natural (tant en la dificultat com en l'excel·lència), és necessari que mestres i educadors construïm un procés educatiu basat en estratègies d'aula. Aquestes estratègies cal que siguin capaces, per elles mateixes, de dotar la didàctica d'un compromís implícit i natural del tractament de la diversitat. La clau està doncs en la plasticitat i creativitat de l'educador que ha de programar de manera diferent i, en la majoria dels casos, l'alumne es converteix en el dinamitzador de la construcció del coneixement i de l'aprenentatge. És com el director d'orquestra que dirigeix des de dintre de la pròpia orquestra, on és més senzill saber qui "afina" i on es pot conduir el procés individual

d'aprenentatge, d'una manera més personalitzada, modelant activitats segons les necessitats observades.

Com exemple, s'exposa una possible classificació inicial de models d'activitat d'aula amb les característiques associades.

Taula 1 : Models d'activitat i les seves característiques

Activitat	Característiques
Activitats paral·leles	Tasques d'aula en les quals els alumnes fan diferents activitats
Activitats homogènies	Tasques que tots els alumnes fan a la vegada
Activitats d'execució individual	Treball individual específic
Aprenentatge cooperatiu	Activitats de construcció del coneixement que els alumnes fan en grup

A més a més el mestre ha de tenir en compte, tant en la seva programació d'aula com en el desenvolupament d'una estratègia que contempli la diversitat, aspectes fonamentals com els que es relacionen a continuació (Holzschuher, 2012). Cal que aquests aspectes siguin adequadament identificats i si és possible se'n faci una acurada relació i seguiment per escrit:

- a. Rutines d'aula (patrons discrecionals d'activitats que s'apliquen a diari)
- b. Estructura d'ordre de l'activitat (el ritme de la classe, l'ordre que es desenvolupen les diferents activitats de la sessió, tenint en compte les característiques de la diversitat present a l'aula).
- c. Pautes d'actitud (tant les observades com les requerides).
- d. Habilitats d'ordre diari (especialment aquelles que configuren un entorn propici per l'aprenentatge).
- e. Control de l'aula (estratègies emprades per aconseguir un bon ambient i mantenir-lo dins de l'aula).
- f. Rutines quotidianes.
- g. Oportunitat d'aprenentatge.
- h. Ajudes i recursos del mestre (necessitats del mestre per tractar la diversitat pròpia de la seva aula).
- i. Estil d'aprenentatge globalitzat.
- j. Modificacions curriculars (aplicació d'alguna adaptació curricular individualitzada).
- k. Currículum funcional.
- l. Pedagogia ocasional (incorporació curricular dels aspectes més rellevants dels esdeveniments socials, culturals, polítics, etc).
- m. Tipologia de les relacions que mantenen els alumnes entre ells i amb el mestre.
- n. Rol que ocupa la diversitat en el conjunt de la classe.

- o. Actitud que mostren els alumnes en un entorn inclusiu, entenent que aquest entorn genera una riquesa de situacions susceptibles, en cas de ser tractades adequadament, que afavoreixen la inclusió.
- p. Organització general (de quina manera el tipus de diversitat present a l'aula modifica l'organització de la classe).
 - Tipologia de l'activitat
 - Distribució del temps.
 - Organització de l'espai i ubicació dels alumnes.
 - Càrrecs dels alumnes.
 - Participació dels alumnes en la gestió i organització escolar.
 - Instruccions de treball.
 - Consignes verbals i instruccions individualitzades i col·lectives dirigides als alumnes.
 - Tipus de preguntes que es formulen.
 - Organització de les activitats (en gran grup, en petit grup, per parelles, individualment).
 - Recursos o ajudes especials.
 - Tasques del treball dels alumnes que són objecte de la programació relacionada amb el tractament de la diversitat: activitat adaptada, etc..

Aprentatge cooperatiu.

De les estratègies d'aprenentatge relacionades amb el tractament de la diversitat en destaca una en particular: l'aprenentatge cooperatiu ("treball en grup"), entre iguals, on el coneixement i les habilitats es transfereixen entre els alumnes amb gran fluïdesa i facilitat (Pujolàs, 2004). En aquest context, la diversitat es converteix en una eina dinamitzadora de l'activitat perquè cada alumne, en funció de les seves característiques, assumeix una funció determinada que té a veure també amb les seves particularitats d'una determinada activitat o assignatura.

Aquest aprenentatge cooperatiu, de gran eficiència en la majoria d'ocasions (la majoria d'adults educadors pensen que els alumnes només poden aprendre quan hi ha la presència del mestre fent de transmissor del coneixement), ha de ser organitzat adequadament. Per això, requereix una estructura prèviament establerta i treballada, en la que determinats alumnes assumeixen, de manera rotativa i equitativa, funcions de direcció i lideratge de l'activitat en funció de la matèria o de l'activitat a desenvolupar.

Tan important és la preparació i l'organització de l'aprenentatge cooperatiu com l'avaluació dels aprenentatges que se'n deriven i es programen. Aquesta tasca, que requereix una minuciosa preparació, resideix en part en els propis alumnes (autoavaluació) i d'aquesta manera prenen consciència del propi procés d'aprenentatge.

En aquest context d'aprenentatge es genera a l'aula la complicitat necessària (entre alumnes i mestres) per dinamitzar les activitats didàctiques que precisament permeten l'adequat tractament de la diversitat ja que les diferències ja no són cap impediment per aprendre, ans al contrari, es converteixen per elles mateixes en una valuosa eina que permet transmetre nombrosos objectius d'aprenentatge de valors i procediments.

El servei-aprenentatge.

En una escola succeeixen molts fets i processos, no necessàriament “acadèmics”, que són susceptibles d'aprendre (Puig, 2010). Ens referim aquí a tots aquells aspectes que permeten el funcionament escolar com, per exemple, la secretaria, la biblioteca, la cura del jardí i de l'hort, el medi ambient, l'editorial, els audiovisuals, el disseny, el manteniment i l'equipament, la neteja, la cuina, etc. Amb tot, si no s'organitzen o s'estructuren com entorns d'aprenentatge, si no es visualitza la seva potencialitat educativa i, per tant no es dona forma a aquest procés en l'horari, continguts, professors responsables i avaluació, mai no podran respondre a aquesta funció. No hi ha res més motivador per estimular un aprenentatge que descobrir la potencialitat de la seva utilitat i del servei a la comunitat que se'n desprèn, de la seva realització.

També aquest és un entorn de gran força per tractar la diversitat. Permet als alumnes, en un context diferenciat i distès, que a la vegada que participen en la realització dels serveis propis de la gestió general de l'escola, desenvolupin les activitats d'aprenentatge tècnic, competencials, que impliquen aquests serveis. Com en el cas de l'aprenentatge cooperatiu, la participació en aquestes tasques és idèntica per tot tots els alumnes, sense diferències, i els aprenentatges es duen a terme entre iguals tot i que de manera diferent.

Una varietat d'aquest servei-aprenentatge, tant o més útil pel tractament de la diversitat a l'aula, es dona també en aquelles que, proposades per la mateixa escola amb la participació directa dels alumnes, incideixen en la comunitat (barri, municipi, ONG's, etc.), com ara actuacions puntuals, o convenis de participació i col·laboració més estables en el temps.

Podem parlar de dos tipus de servei-aprenentatge: el que fa incidència de manera directa en la pròpia escola i aquell que té per diana l'entorn social. Ambdós són unes valuoses eines d'integració, tractament de la diversitat i aprenentatge significatiu.

Tecnologia i diversitat.

Un aspecte interessant de l'aplicació de les Tecnologies de la Informació i de la Comunicació i de les Tecnologies de l'aprenentatge i Comunicació en els processos d'aprenentatge, radica precisament en el seu efecte integrador i inclusiu, aspectes que anem reivindicant en aquest article com a eines bàsiques del tractament de la diversitat a les aules.

Per tant, ens trobem en un moment que l'ús d'aquestes eines a les nostres escoles ofereix una valuosa aportació addicional a la metodologia d'aula pel tractament de la diferència, a la vegada que possibilita a mestres i professors noves estratègies per complementar i augmentar el ventall d'activitats d'aquesta tasca integradora.

A tall d'exemple, exposem alguns aspectes que pot aportar la tecnologia pel tractament de la diversitat:

- a. Seguiment personalitzat i tutorització del treball.
- b. Potenciar la comunicació del professor amb l'alumnat.
- c. Construcció del propi coneixement emprant els nous llenguatges per analitzar i valorar la realitat.
- d. Accedir a la informació de manera àgil i més autònoma.
- e. Comunicació amb els mestres i alumnat d'altres llocs.
- f. Formació dels alumnes en la competència digital.
- g. Innovar i motivar les pràctiques docents.
- h. Fomentar i motivar el treball cooperatiu.

L'orientació: peça clau del tractament de la diversitat.

Aquest no és un aspecte menor (González, 2011) quan volem enfocar adequadament el tractament de la diversitat. De fet, és un dels aspectes clau ja que permet situar cada cas, informar la resta de professorat i assessorar la família i els alumnes en la tasca d'escollir les alternatives de formació i professionals, guiant cada pas, amb la certesa del coneixement de la situació i que aquesta és compartida per tots els implicats en el procés.

Aquest procés d'orientació té la base i l'inici en l'actuació del departament d'orientació de les escoles i dels organismes de suport extern com ara els EAP i altres (Bisquerra, 1998). És evident, com ja hem aclarit anteriorment, que el centre d'aquesta actuació ha de recaure en el corresponent tutor o tutora, però aquest té en els professionals de la psicopedagogia i d'altres camps implicats en la detecció de la diversitat, el suport imprescindible pel diagnòstic precoç d'entrada i el diagnòstic definitiu posteriorment. Aquests són els primers passos necessaris per enfocar adequadament el tractament de la diversitat. A partir de l'acord en aquest punt, podem establir la següent seqüència, comuna pel procés orientador del tractament de la diversitat:

- a. Detecció, diagnòstic precoç diagnòstic.
- b. Compartir aquest diagnòstic amb la família i professionals implicats.
- c. Comunicació i coneixement de les característiques de la diversitat
- d. Recopilació i difusió d'estratègies i eines adequades per cada cas.
- e. Elaboració de plans individualitzats i possibles adaptacions.
- f. Avaluació dels aprenentatges i progressió dels alumnes.

- g. Avaluació i discussió de la idoneïtat de les estratègies pel tractament de la diversitat i de la seva implementació.
- h. Comunicació dels resultats i de l'evolució.
- i. Acord respecte les línies d'actuació i recomanació d'orientació acadèmica i professional que compartirem amb la família i l'alumne.

La comunitat educativa i la diversitat.

Una escola no pot ser integradora i inclusiva i per tant no pot ser capaç de donar resposta a la diferència i a la individualitat si no comparteix aquest principi amb tota la comunitat educativa (Elboj et al.,2002) Aquest és un aspecte fonamental. La diversitat no és un fet aïllat que s'hagi de tractar de manera aïllada i residual, com hem intentat descriure al llarg d'aquest capítol.

La diversitat és un fet natural. Una escola sense diversitat seria una organització asèptica, artificial, mancada de la identitat que dona el reconeixement de la diferència, el segell personal de cada una de les persones que la integren. I aquests segells són tan diferents com diverses som les persones. Sense diversitat, sense el seu reconeixement i el seu conseqüent tractament, l'escola es torna orfe d'un dels valors més clau en l'educació i la formació de les persones: la tolerància.

Per tant, és una tasca de les escoles generar aquesta cultura, i no només fomentar-la sinó buscar-la entre els seus components amb la certesa que és un element imprescindible i enriquidor. I aquest fet necessita de la complicitat de tots els integrants de la comunitat escolar, on cadascun d'ells assumirà una part d'aquesta tasca: famílies, alumnes, educadors i entorn. Cada un d'ells assumirà el seu paper.

La **família**, confiant en aquest procés amb l'escola, afrontant la diferència amb la seguretat que dona el tractament rebut: naturalitat, comprensió, honestat, sinceritat i estima. En aquest sentit, la comunicació entre el binomi família-escola és fonamental.

El paper de l'**escola**, com ja s'ha descrit anteriorment, consisteix en la detecció, formació dels mestres, establir les accions, seguiment i avaluació del procés, així com comunicar i assessorar la família i els alumnes en el seu camí i trajectòria escolar.

Als **alumnes** els correspon conviure amb aquesta diferència, integrant-la amb la convivència i el respecte mutu, fent-la seva sense dificultat, construint, sense adonar-se, un projecte de vida basat en la tolerància. L'ajuda mútua , la cultura de l'esforç i el treball en equip.

I la **societat**, finalment, ha de dotar la família, els alumnes i l'escola d'aquells recursos necessaris per dur a terme aquesta funció, fent un reconeixement especial d'aquells entorns educatius on es doni aquest tractament adequat de la singularitat i fent visible precisament que segueixi així.

En definitiva, l'escola no pot assolir els reptes educatius i formatius del segle XXI tota sola. La seva integració en xarxes educatives locals, on les famílies tenen també un paper fonamental, és del tot necessària. És una oportunitat per reduir l'esclatxa social i

per generar aprenentatge aplicat i sentit de pertinença. En definitiva, estem parlant d'aprenentatge competencial compartit, on el lideratge municipal, dinamitzador, organitzatiu i de valoració és fonamental.

Com tantes vegades ha dit i escrit el gran mestre i pedagog italià Francesco Tonucci, són les ciutats educadores la clau d'una formació i educació autènticament global i integradora (Tonucci, 2015). I en aquest objectiu, l'escola ha de ser també proactiva. Ha de trencar amb els estereotips que han convertit els centres educatius en illes tancades, superant sobretot a nivell local aquest aïllament i acabant amb tòpics de competència mal entesa o de confrontació entre models públics i concertats. Afortunadament les xarxes educatives com Escola Nova 21 o la Xarxa de Competències i altres han fet ja molta feina al respecte. Són necessaris els mestres que tinguin capacitat i determinació de créixer professionalment, compartint amb altres mestres, que sàpiguen oferir als seus alumnes l'oportunitat que dona el mestissatge i l'intercanvi plural juntament amb entitats dinamitzadores, que empenyin una societat rica d'oportunitats, una autèntica "tribu" que educa. Per tot això caldrà també revisar certes restriccions de tipus legal i organitzatiu i situar la pedagogia ocasional i l'aprenentatge de l'entorn més immediat en primera línia de les nostres programacions i objectius d'aprenentatge. El municipalisme educatiu de les ciutats educadores és sense cap mena de dubte una gran oportunitat que no hauríem de deixar escapar en aquest repte global i competencial de l'educació justa, inclusiva i no segregadora d'avui.

Epíleg

El contrari de la integració és la segregació. Una comunitat educativa que no sigui inclusiva es converteix irremediablement en exclusiva i aquest procés és suficientment subtil com perquè estiguem tots ben atents. La vigilància, que té per objectiu detectar la diferència a la diversitat com a fenomen necessari i natural com ja s'ha comentat en repetides ocasions, serà el millor antídoto contra la segregació i una inestimable eina d'educació i formació en els valors democràtics d'una societat més tolerant i justa. En definitiva, més competent. **L'escola ètica.**

Referències Bibliogràfiques

- Arnaiz, P. (2003). *Educación inclusiva: una escuela para todos*. Archidona: Aljibe.
- Bisquerra, R. (Coord.) (1998). *Modelos de orientación e intervención psicopedagógica*. Barcelona: Praxis.
- Casanova, M.A. (2011). *Educación inclusiva: un modelo de futuro*. Wolters Kluwer: Madrid.

- Elboj, C.; Puigdemívol, I.; Soler, M. y Valls, R. (2002). *Comunidades de aprendizaje*. Barcelona: Graó.
- González, F. (2011). *Inclusión y atención al alumnado con necesidades educativas en España. En Participación Educativa. Educación inclusiva: todos iguales, todos diferentes*. Madrid: Consejo Escolar del Estado, 18.
- Holzschuher, C. (2012). *Cómo organizar aulas inclusivas: propuestas y estrategias para acoger las diferencias*. Madrid: Narcea.
- Pfeiffer, S. (2017). *Identificación y evaluación del alumnado con altas capacidades: Una guía práctica*. La Rioja: Editorial UNIR.
- Puig, J. M. (coord.) (2010). *Aprendizaje y servicio*. Editorial Graó.
- Pujolàs, P. (2004). *Aprender juntos alumnos diferentes. Los equipos de aprendizaje cooperativo en el aula*. Barcelona: Octaedro.
- Sans Fitó, A. (coord) (2010). *El aprendizaje en la infancia y la adolescencia: claves para evitar el fracaso escolar*. Cuadernos Faros Esplugues de Llobregat. Hospital de Sant Joan de Déu.
- Tonucci, F. (2015). *La Ciudad de los niños*. Barcelona: Graó.

Notes:

[1] SÍNDIC DE GREUGES DE CATALUNYA: 1a edició. Març 2019. www.sindic.cat

[2] Generalitat de Catalunya, Departament d'Ensenyament. 23 de novembre de 2017. www.xtec.cat

Correspondència amb els autors: *Jordi Carmona Espinosa*. E-mail: jcarmonaespinosa@gmail.com.
Mercè Olivé Riu. E-mail: molive@uoc.edu